

Literatura sobre periodisme: consideracions per a una recerca sobre la imatge professional dels informadors (segles XVII-XVIII)

Javier Díaz Noci

Universitat Pompeu Fabra
javier.diaz@upf.edu

Data de recepció: 9/1/2008
Data d'acceptació: 14/3/2008

Resum

La relació entre periodisme i literatura és un tema que es tracta des de fa anys, tot i que preferentment s'ha fet des del punt de vista, acadèmicament parlant, de l'anàlisi de l'obra dels escriptors que també van ser periodistes, que també van escriure als diaris, o la influència de les tècniques literàries en la redacció periodística. Són menys, en canvi, els estudis que s'enfoquen des del punt de vista de la literatura sobre periodisme i periodistes. En aquest article tractarem, precisament, d'aquesta perspectiva. Sobretot, tindrem en compte la primera literatura sobre periodistes i informadors, la dels segles XVII i XVIII. Esmentarem també algunes obres clau del segle XIX. Alhora, es tracta de fer una llista de les obres que cal tenir en compte, una primera classificació d'aquestes, i de proposar alguns primers passos vers la formació d'una biblioteca crítica de la literatura sobre periodisme.

Paraules clau: periodisme, periodistes, literatura, teatre, novel·la, XVII, XVIII, XIX, França, Itàlia, Espanya.

Abstract. *Literature on journalism. Some considerations towards a research about the image of journalists (17th-18th centuries)*

The relationship amongst journalism and literature has been researched decades ago, and it has been done from scholarly analysing the works of those who have been writers and journalist, those who have published daily chronicles or articles, and the influence of literature on newswriting. A vision of literature on journalism is a subject lesser researched. In this article we propose, in fact, this perspective. We will analyse the first fictional works on journalism and journalists (17th and 18th centuries, and some important works of the 19th century as well). At the same time, we will offer a list of those works, a first classification of them, and a proposal towards a construction of a digital critical library of literature on journalism.

Keywords: Journalism, Journalists, Literature, Theatre, Novel, 17th, 18th and 19th centuries, France, Italy, Spain.

Sumari

1. Introducció	3. Una biblioteca digital d'obres sobre periodisme
2. Literatura sobre periodisme en el temps de les gasetes: el segle XVII	4. Bibliografia

1. Introducció

La relació entre literatura i periodisme s'ha tractat fins ara sobretot des del punt de vista del periodisme: és a dir, com hi ha hagut i hi ha autors que han escrit i que escriuen a les pàgines dels diaris i revistes, i quina ha estat la influència de les tècniques d'escriptura literària (és a dir: de ficció) en el periodisme i al contrari. Sobre aquests temes, cal esmentar, sense cap mena de dubte, els treballs del professor Albert Chillón¹.

És menys freqüent, en canvi, l'anàlisi de la visió del periodisme feta des del punt de vista de la literatura. Encara menys, fer-ho tenint en compte les primeres manifestacions en les quals la ficció literària (sobretot, obres de teatre, comèdies principalment) s'ha ocupat de retratar el periodisme i els periodistes. La producció d'aquesta mena d'obres s'estén, com veurem en aquest article, durant els segles XVII i XVIII, i, és clar, el XIX i el XX. Les obres d'aquests darrers dos segles, però, sí que ha estat més analitzada, almenys alguns autors com Honoré de Balzac o Guy de Maupassant. De fet, hi ha una tesi doctoral recent, i nombrosos articles, sobre Maupassant i la seva obra sobre periodistes *Bel Ami*². També s'ha produït una certa literatura acadèmica sobre obres com *Scoop*, d'Evelyn Waugh³.

En les properes pàgines, ens ocuparem de parlar més aviat de la literatura sobre periodistes dels primers segles d'existència mateixa del periodisme, fins i tot quan el periodisme i els periodistes no es deien així, sinó *nouvellistes*⁴. També hi esmentarem algunes altres obres posteriors, no gaire conegudes, i tractarem algunes propostes de sistematització i tractament d'aquest material.

1. Especialment *literatura periodística i periodisme literari en el temps de la post-ficció*. Barcelona: Universitat Autònoma, 1993.
2. Rodríguez Martínez, Ruth. «Realidad y ficción periodística en la obra *Bel Ami* de Guy de Maupassant». *Anàlisi*, 33, 2006, p. 171-179; Rodríguez Martínez, Ruth. «Maupassant, un reportero con ambiciones literarias». *Zer*, 21, 2006, p. 63-74.
3. N'hi ha traducció castellana: *Noticia bomba. Novela de periodistas*. Madrid: Anagrama, 1988. Vegeu: Lynch, Richard P. «Evelyn Waugh's Early Novels: The Limits of Fiction». *Papers on Language & Literature*, Vol. 30, 1994; Deedes, B. Evelyn Waugh in Ethiopia: reflections and recollections. *Journalism Studies*, Vol. 2, Number 1, 1 February 2001, p. 27-29; Salwen M. B. Evelyn Waugh in Ethiopia: the novelist as war correspondent and journalism critic. *Journalism Studies*, Vol. 2, Number 1, 1 February 2001, p. 5-25.
4. *Nouvelliste* és, segons el Diccionari de l'Académie de la Langue Française de l'època, un «curieux de sçavoir et de débiter des nouvelles».

El propòsit d'aquest text, doncs, és molt modest. Potser no es pugui considerar més enllà de la curiositat de les coses antigues, però, humilment, creiem que és més que això. En primer lloc, perquè sempre paga la pena recuperar el passat, i conèixer les pròpies tradicions, en aquest cas de la professió periodística i de les visions que s'han mostrat des de les obres literàries. Es tracta, a més a més, d'una crida d'atenció sobre un material que trobem que podríem fer servir com a objecte d'estudi i com a font per a futures recerques. Ens sembla també que és una oportunitat per proposar la possible edició no només impresa, sinó també digital. Altrament dit, es tractaria de proposar la base per a una biblioteca digital d'obres sobre periodisme, en la convicció que podria suposar un començament per al desenvolupament d'una eina en contínua renovació, una mena de repositori amb caire acadèmic (no cal dir que es tractaria d'edicions crítiques de les obres, i de la seva traducció quan calgui, feta sempre en termes científics), que aprofiti els avantatges de l'edició digital.

2. Literatura sobre periodisme en el temps de les gasetes: el segle XVII

2.1. Les gasetes satíriques

La literatura sobre periodisme comença al mateix temps que les primeres publicacions periòdiques, malgrat que encara no fossin diàries. És el que podríem denominar «el temps de les gasetes». Per gasetes s'ha d'entendre la mena de papers informatius, periòdics o ocasionals, amb continguts miscel·lanis, i no només sobre un únic fet, que serien més aviat relacions o avisos. «Gasete» és, per tant, el nom contemporani que es dona a les publicacions que recullen diferents notícies, sovint «de diverses parts del món». La publicació de gasetes, perfectament compatible durant molt de temps amb les notícies individuals o relacions noticioses, comença al segle XVII, i és aleshores quan es recull igualment la mateixa paraula als diccionaris de l'època, com ara al *Tesoro de la lengua castellana*, de Sebastián de Covarrubias.

Podria dir-se, fins i tot, que llavors es consideren les gasetes com a gènere literari, com una nova forma d'escriptura. Això explicaria per què fan servir la forma alguns escriptors dels països d'Europa on més es desenvolupen aquests nous productes periodístics: Itàlia i França són exemples del que diem.

La primera d'aquestes gasetes satíriques és, precisament, italiana. Es tracta d'una obra de ficció que aprofita les característiques redaccionals d'aquestes noves (i extensament conegudes) gasetes, la qual es fa servir gràcies a la seva popularitat. Com succeïa en altres llocs d'Europa (per exemple, Anglaterra), al primer terç del segle XVII va esclatar la producció preindustrial de notícies, al servei generalment d'una nova classe emergent, la burgesia comercial, com clarament es descriu a l'obra de teatre *The Staple of News*, de Ben Jonson. Ho examinarem després.

La primera obra que hem localitzat⁵ que utilitza la forma de les gasetes per satiritzar la societat de la seva època són els *Avvisi burleschi venuti da diverse*

5. L'esmenta el professor Mario Infelise al seu llibre *Prima dei giornali. Alle origini della pubblica informazione*. Venècia: Laterza, 2005.

parti del Mondo, cose notabilissime, e degne da essere intese, de Giulio Cesare Croce, conegut escriptor còmic (és autor, per exemple, de *Bertoldo e Bertoldino*, i de diverses obres del cicle de la *commedia dell'arte*) publicada a Bolonya, la seva ciutat. Traduïm el començament, que deixa clar el propòsit d'inspirar-se en l'estil periodístic que aleshores s'estava creant, i que devia resultar familiar als lectors europeus:

Se sap que el Sufi ha fet armar un gran exèrcit de saltamartins, tots amb llances i espases, per anar a l'empresa dels papagalls de Sòria, els quals han setiat deu... paisanes sota Lamech, on s'ha descobert un tractat entre Cesena i Forlì de cinc-centes cebes contra el formatge sard, i si hagués estat un mameluc, hagués hagut un gran desordre entre els sucres marins contra els melons de Chiozza, però han fet la pau, i de la mateixa alegria el peix salat ha fet festa quatre dies, per haver tingut notícia que l'oli de Toscana podria pujar enguany al preu d'un cavallet la libra, el que seria de gran utilitat als pescadors.

Es tracta, és clar, d'una sàtira (propera al surrealisme, com veiem), primer de tot, al mateix estil complicat i barroc de les llargues frases del periodisme d'aleshores. Hem de suposar igualment que l'obra està plena de referències a la societat i a la política del seu temps, que avui ens resulten fosques o desconegudes.

Aquell opuscle degué ser famós al seu temps, ja que es va publicar almenys dos cops, el 1628 i el 1638. Segurament, era un full que es venia als mercats o a les llibreries del nord italià (Bolonya i els seus voltants; de fet, els exemplars coneguts es conserven a les biblioteques bolonyeses).

A França també es van publicar aquesta mena de gasetes de ficció. En coneixem almenys sis, publicades durant la segona meitat del segle XVII. Es tracta de l'*Anti-gazette et nouvelles arrivées en l'année présente par tous les royaumes et provinces de l'Europe* (1648), de *La Gazette burlesque, envoyée au gazetier de Paris* (1649), de *La Gazette du temps, en vers burlesques* (1652), de la *Gazette burlesque de la cour, de l'année 1655*, i de la *Gazette infernale ou Nouvelles extraordinaires venant du royaume de Pluton. Au bord du Stix* (1691). Totes són anònimes, tret de *La Gazette du temps, en vers burlesques*. De fet, sota aquest mateix títol es van publicar dues sèries de fulls. En coneixem un, anònim; però alhora n'hi ha un altre, l'autor del qual s'esmenta al frontispici (un tal Loret) i que fins i tot va publicar-se amb regularitat; se'n conserven deu números a la Biblioteca Nacional de París. És a dir, tot i la periodicitat d'aquestes gasetes de ficció es copiava de les gasetes informatives.

La presència de gasetes d'aquest tipus durant tot el segle XVII, com hem vist, ens indica que es tractava d'un gènere popular; tant el de les gasetes de veritat, amb propòsit informatiu, com les de ficció o satíriques, fetes amb esperit crític i festiu. És possible, fins i tot, que s'hagin perdut —com ha passat amb les mateixes gasetes informatives— moltes més de les que ens han arribat fins a l'actualitat. L'ús de l'estil periodístic per fer crítica, precisament, del mateix periodisme no va ser només un acudit del segle XVII: el *Manual del per-*

fecto periodista dels germans Carlos i Ángel Osorio Gallardo, de 1891, no era el primer llibre de redacció periodística, com podria semblar pel seu nom; sinó una obra satírica contra els periodistes i els mitjans de l'època⁶. Com ho era, també, l'opuscle d'algú que s'amagava darrere del pseudònim «Candidito Carmañola», *Los periodistas en camisa*: «Mi objeto», deia l'autor, «únicamente es analizar al periodista [...] reseñar algunos periodos de su vida, escudriñar sus tendencias, sus aspiraciones, sus debilidades, sus pequñeces, sus perances, sus glorias, sus medros, etc. [...]. Voy a desnudarles del fastuoso ropaje de que generalmente les vemos revestidos; quiero darles á conocer tales como son, ya que la generalidad de los que me lean les conocen solo tales como aparecen». Però cal dir que, el 1649, el famosíssim Cyrano de Bergerac, per tal de criticar les *mazzarinades*, ja havia publicat *Le gazetier des-interesté*. La fama de les gasetes i dels gaseters de mentiders («mientes más que la Gaceta [de Madrid]») és una dita molt coneguda de la llengua castellana) es va reflectir igualment en obres del segle següent, com *Le Gazetier menteur, ou Mr Le Clerc convaincu de mensonge et de calomnie*, de Pieter Burman (1710) o *Les Journalistes anglois, comédie en 3 actes et en prose*, de Jean-François Cailhava de L'Estandoux (1782). Tot i que el periodisme no hagi estat la professió més tractada per la literatura, encara segles després és motiu de crítica en obres com la primera obra de ficció sobre periodistes a Espanya, *El periodista*, una novel·la policíaca d'Eduardo López Bago de 1884; *Redakter Lynge*, de Knut Pederssen, de 1893, novel·la satírica sobre el redactor en cap del diari liberal d'esquerres *Gazetten*, que competeix amb el *Normdmanden*; *Periodistes*, de Gustave Freytag (1898); *Les journalistes*, d'Arthur Schnitzler, de 1917; *El cuarto poder*, d'Armando Palacio y Valdés, de 1922, i de moltíssimes obres publicades al segle XX que no són, en aquest moment, objecte de la nostra atenció.

2.2. Obres de teatre sobre periodistes del segle XVII

El segle XVII, que és quan es va consolidar a la majoria dels països d'Europa la periodicitat (tardanament a Espanya, amb la *Gazeta Nueva* de Madrid, el 1661; a Catalunya, malgrat les *Gasetes* de Jaume Romeu, el 1641, una d'elles «traduïda de Francès» el 28 de maig d'aquell any, l'altra produïda a Barcelona ja que «la curiositat dels impressors de França» li havia donat a Romeu «ocasio de quels imite, porque lo q es bo sempre e imitable»⁷ no va arribar a aconseguir-

- «Habrà, seguramente, quien al leer el título de *Manual del perfecto periodista*, crea de buena fe, que se trata de una obra didáctica, recopilación de consejos y advertencias tomadas de la ley, de la jurisprudencia y de la costumbre de las publicaciones periódicas, para guía de aficionados y principiantes [...]. El presente libro debe considerarse nada más que como una colección de notas cómicas, tomadas de la observación y exageradas, sin duda alguna [...], deien els autors a la introducció.
- Vegeu Guillamet, Jaume. *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics, 1641-1833*. Barcelona: Arxiu Municipal, 2003, i Guillamet, Jaume. *Història del periodisme: notícies, periodistes i mitjans de comunicació*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2003.

se fins a la fi del segle XVII⁸, veu com es publica i es representa literatura de ficció sobre el periodisme. No només s'aprofiten les noves formes i l'estil del periodisme, com a les gasetes burlesques; també es tracta el periodisme com a tema central d'obres teatrals, aleshores la forma més popular de comunicació.

Precisament, el perill de substitució de la més popular de les arts com a forma de comunicació pel periodisme incipient (i de l'elitisme aristocràtic per l'emergència de la burgesia com a classe social que reclamava el seu poder, i necessitava noves formes d'expressió) és el motiu pel qual dona a l'escena i a la impremta un contemporani de William Shakespeare, Ben Jonson, la seva obra *The Staple of News* el 1626, escrita poc després que Nathaniel Butter i el seu *syndicate* publicaren els primers periòdics anglesos, el 1622. De fet, si es llegeix una obra anterior, *News from the New World discover'd in the Moone*, del mateix autor, es pot comprovar clarament com si l'aparició de papers noticiosos el 1620 li fes més aviat riure, i sis anys després la preocupació ha crescut fins al punt d'haver-hi de donar a l'escena una diatriba contra el nou ofici⁹.

Unes dècades més tard, el teatre francès també va reflectir el nou fenomen informatiu. No cal fer esment aquí que un dels primers periòdics europeus va ser, precisament, francès, la *Gazette de France*, de Thèophraste Renaudot, de 1631. Igualment, hem de recordar que els periòdics en francès no només es produïen a França; també venien d'Holanda, on les gasetes en llengua gala havien començat el 1620 amb el *Courant d'Italie et d'Almaigne*, de les quals la més famosa va ser la *Gazette d'Amsterdam*¹⁰. El 1692, un tal Le Riche publica l'obra teatral *La Gazette d'Hollande*; com ja havia fet Ben Jonson, sota el vestit d'una trama amorosa es tracta de criticar els usos i costums del periodisme de l'època, les fixacions del públic i les estratègies comercials dels aleshores anomenats *diaristes*. Un any després, M. Dancourt representa i dona a la impremta *La Gazette*.

El periodisme d'aleshores no es produïa només en forma de publicacions impreses periòdiques. Era molt habitual l'activitat, sobretot en llocs determinats de París —com els boscos i parcs de la capital, el més freqüentat el de

8. Sobre el pas de la notícia individual a la serialitat al voltant d'un esdeveniment concret (per exemple, la guerra contra el turc), i la convivència tant de la forma «relació» (notícia individual) i de la forma «gasete» (recull de notícies diverses) com de la publicació concreta, les sèries o els periòdics (a més dels suplementos), es pot consultar el catàleg *Publicaciones periódicas y relaciones de noticias de los siglos XVI a XVIII*, de l'Hemeroteca Municipal de Madrid (2000) per comprovar-hi la varietat de variants que es feien servir aleshores.
9. Roger Chartier ha tractat de l'obra de Jonson en un capítol del seu llibre *Inscribir y borrar. Cultura escrita y literatura (siglos XI-XVIII)*. Buenos Aires: Katz, 2006. Les obres esmentades van ser traduïdes al castellà per Javier Díaz Noci, autor també d'una introducció amb profusió d'aparell crític sobre la visió que del periodisme tenia Ben Jonson. Jonson, Ben. *El comercio de noticias*. Traducció, introducció i nots de Javier Díaz Noci. Bilbao: Universidad del País Vasco, 2000.
10. Vegeu *La Gazette d'Amsterdam. Miroir de l'Europe au XVIIIe siècle*, sota la direcció de Pierre Rétaat. Oxford: Voltaire Foundation, 2001.

Luxemburg— dels *nouvellistes*, estudiats sobretot pel professor Robert Darnton¹¹ i Frank Funck-Bertrano¹². Sembla que la primera obra de teatre sobre periodistes a França es va compondre l'any 1672; François Moureau dona notícia d'extractes d'una peça publicats al *Mercur Galant* de Donneau de Visé (periòdic literari de l'elegant societat francesa, nascut aquell mateix any), i aventura que l'autor («un nouvelliste auteur») fos el mateix De Visé¹³. No sabem si es va representar. Sabem que hi ha una altra obra primerenca de teatre dedicada a aquestes persones dedicades a la transmissió oral i manuscrita de notícies, titulada precisament *Les nouvellistes*, d'un tal Noël de Breton, senyor d'Hauteroche, composta el 1678 i actualment perduda perquè no es va imprimir mai. El tema, però, sembla que donava per molt. El mateix Molière satiritza els *nouvellistes* de l'època, sobretot aquells que es dedicaven a repetir les notícies de la *Gazette d'Hollande* (*La Gazette d'Amsterdam*, de fet), a la seva comèdia *La Comtesse d'Escarbagnas*. Un segle després ho farà Voltaire a *Le Café ou L'Ecossaie* (1760). Fins i tot la *commedia dell'arte* es va sentir atreta pels periodistes d'aleshores: el 1681 es representa a París la «comèdia italiana» *Arlequin Mercur Galant*, d'Anne Madouit de Fatouville (altrament dita Nolant de Fatouville). De 1683 és l'obra *Les nouvellistes de Lille*, de Dancourt; del mateix any *La Comédie sans titre ou Le Mercur Galant*, d'Edme Boursault, i de 1690, en prosa, *Les nouvellistes du temps*, de Pierre du Camp d'Orgas. També en prosa, el 1693 Gènevieve Gomes de Vasconcellos publica *Le Galant Nouvelliste*, i el mateix any apareix el satíric *Nouveau règlemente générale pour les nouvellistes*.

Del segle XVIII coneixem nombroses obres amb els *nouvellistes* com a protagonistes: la primera és *Les valets de chambre nouvellistes*, de Claude-Ferdinand Guillemay du Chesnay, més conegut com a «Rosidor», el 1701. Li segueixen les anònimes *Les nouvellistes du Luxembourg, nouvelle comique, augmentée d'une épître dédicatoire au régiment de la calote* (1728); dues òperes còmiques (*Le nouvelliste dupé*¹⁴ i *Le nouvelliste*, representades a París el 1732 i el 1734)¹⁵; *Néophile*¹⁶ *ou le Novelliste* (1740; representada almenys dos cops, el 1740 i el 1745 al col·legi dels jesuïtes de Rouen); *Le nouvelliste muet*, comèdia tragicòmica en tres actes (1742) sobre els problemes dels periodistes amb la policia; *Le nouvelliste*, de Jean-Paul de Rome d'Ardène (1743), conegut fabulista¹⁷;

11. Només per esmentar els llibres publicats entre nosaltres: Darnton, Robert. *Edición y subversión: literatura clandestina en el Antiguo Régimen*. Madrid: Turner, 2003; Darnton, Robert. *La gran matança de gats i altres episodis de la història cultural francesa*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València, 2006.

12. Funck-Bertrano, F. (amb la col·laboració de M. Paul d'Estrée). *Les nouvellistes*. París: Hachette, 1905.

13. Moureau, François. «Journaux et journalistes dans la comédie française des 17e et 18e siècles». Bots, Hans (ed.). *La diffusion et la lecture des journaux de langue française sous l'Ancien Régime*. Amsterdam: APA, 1988, p. 164.

14. Va ser, segons Moureau, *op. cit.*, p. 165, plagada molt sovint.

15. Collinet, Jean Pierre. «D'Ardène et sa comédie du *Nouvelliste*». Giraud, Yves (ed.). *L'avie théâtrale dans les provinces du Midi. Actes du II° Colloque de Grasse*, 1976, p. 191.

16. Nom al·legòric: *Néophile* vol dir «l'amic de les noves».

17. Collinet, *op. cit.* Sembla ser que l'obra mai no va ser representada, però sí publicada a les obres completes de d'Ardène, l'any 1767.

Les parvenus ou les nouvellistes, comèdia de Jean-Baptiste-Louis Gresset (1748); *Les nouvellistes*, peça anònima de 1757; *Les nouvellistes. Proverbe en un acte en prose* (1775), de Michel-Louis de Sacy¹⁸, i una altra peça, també anomenada *Les Nouvellistes*, de 1776, d'Antoine Pierre Augustin de Piis. La darrera que coneixem amb aquest títol és *Les Nouvellistes, comédie en un acte et en vers*, de Pierre Bon Montagne, representada el 1780 a Bordeus¹⁹.

Després de 1780, les obres teatrals sobre periodistes combinen al seu títol l'esment als *nouvellistes* i als *journalistes* (el mot s'inventa aleshores). La primera que en coneixem, amb la paraula *journaliste* al títol, és *Les Journalistes*, de M. Sedaine, representada a Sant Petersburg el 1781. Ja hem esmentat l'obra de 1782 de Cailhava de l'Estendoux *Les journalistes anglais*. L'obra recupera personatges típics de les comèdies de periodistes de l'època: Gazetin i Journal, per exemple²⁰, i critica la suposada corrupció dels periodistes anglesos davant de l'honestetat dels seus col·legues francesos. L'any 1786, de mà anònima, es representa *Les nouvellistes, ou le Barbier de Londres*, una obra de *variétés* representada a París el Nadal d'aquell any. Un any després el marquès de Gléon dona a l'escena *Le nouvelliste provincial*, publicada el mateix 1787. De 1789 és la *Intrigues sur les nouvellistes*, de P. M. F. Huvier-Desfontenelles. Fins a les darreres obres del segle XVIII sobre periodistes que coneixem són *Les nouvellistes du Pantin ou le Retour inattendu*, d'autor desconegut, representada almenys cinc cops els mesos d'octubre i novembre de 1799, i *Les Deux journalistes ou Erreur n'est pas comptée*, comèdia en prosa d'autor igualment anònim i representada als teatres du Vaudeville, Molière i des Troubadors a París entre gener i agost de 1799.

Arlequin, personatge de la *commedia dell'arte*, *nouvelliste* en una comèdia francesa com hem vist a la fi del segle XVII, ressuscita com a periodista (*journaliste*) en dues peces del segle següent: *Arlequin journaliste: comédie en un acte, en prose, mêlée de vaudevilles*, signada per René-Alissan de Chazet, Jean-Baptiste Mardelle i Louis-Emanuel-Félicité-Charles Mercier-Dupaty (representada a París moltes vegades els anys 1793, 1794 i 1798)²¹, i una altra, de títol igual, escrita per Antoine A. Ravrio i François Denis Domilier de Thésigny, representada vuit cops al Théâtre de la Cité de París durant tot el mes d'agost de 1797 i quinze cops, entre desembre de 1797 i abril de 1798, al Théâtre du Vaudeville de París. Dels mateixos anys és una obra avui desconeguda i anònima, *Les journalistes* (representada a París el 1796) i *Le Journaliste ou L'Ami des mœurs*, de Vincent Lombard de Langres.

18. Va ser publicada per primera vegada al *Journal des Dames* el mateix any 1775.

19. Les dades de les representacions de les obres esmentades estan tretes del *Calendrier Électronique des spectacles sous l'Ancien Régime et sous la Révolution (CESAR)* <<http://www.cesar.org.uk>>.

20. Moureau, *op. cit.*, p. 155.

21. Publicada en format digital a la Universitat de Warwick <<http://contentdm.warwick.ac.uk/cdm4/document.php?CISOROOT=/Revolution&CISOPTR=7046&REC=17&CISOSHOW=6984>>. Una altra còpia, igualment digitalitzada, es pot consultar a Gallica, col·lecció de documents digitals de la Biblioteca Nacional de França <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k48262t>>.

A la Península Ibèrica, en canvi, tot i que se suposa que algunes de les trames de les nombroses obres teatrals del Segle d'Or espanyol les havien tretes els seus autors de les històries explicades a les relacions i gasetes de l'època, no tenim constància de cap obra de teatre que tracti del periodisme a Espanya. La primera es produirà el segle XIX, *La redacció de un periòdico*, de Manuel Bretón de los Herreros, el 1836²². Tampoc a Catalunya, on la llengua pròpia estava cedint terreny a la castellana, i on el teatre es refugiava en obres burlesques²³, tenim constància de cap obra d'aquest tipus, tot i que la producció de relacions i gasetes en castellà i en català va conèixer un important augment, sobretot en moments com ara la Guerra dels Segadors²⁴.

No podem deixar passar l'ocasió, però, de fer esment d'una obra força curiosa de la literatura catalana, ficcional però que adopta la forma tant de la relació de notícies com de la declaració judicial²⁵: el *Viatge a l'infern d'en Pere Porter* (també conegut com a Pere Portes), un personatge real de la comarca de la Selva que va caure transitòriament en la bogeria per no poder pagar els abusius impostos a què estaven aleshores sotmesos la gent del poble i en boca del qual es va narrar després un descens als inferns, d'alguna manera semblant al presentat més tard en la *Gazette infernale* francesa de 1690, recurs ja present en moltíssimes obres literàries del Barroc i fins i tot de l'era clàssica. Aquesta obra anònima és un exercici d'estil que demostra que la prosa de les relacions era llavors (estem parlant de mitjans del segle XVII) força coneguda i familiar per a tot tipus de públic. L'existència de nombrosos manuscrits (l'obra no es va publicar fins als nostres dies)²⁶ ho prova clarament, com també la pervivència al mateix temps de formes d'expressió tant escrites com orals.

El diàleg de tipus didàctic (amb intencions polítiques) es va fer servir igualment en la literatura de cordell, popular, del segle XIX. Va ser-ho en galleg al començament del segle XIX, i també en català avançada la centúria. De *circa* 1870 és una sèrie de diàlegs publicats a Reus (ciutat tradicionalment liberal durant tot el XIX) per «un español [sic] que desitja lo bé de la patria», titulats genèricament *La llum del poble. Converses entre D. Antón* [un home il·lustrat] i *Jusep* [sic, un pagès]. La segona d'aquestes converses es dedica a *Lo periodisme*. No sembla, no, que l'anònim autor fos un home de pensament massa liberal:

22. Bretón de los Herreros, Manuel; Miguel Ángel Muro Munilla (ed. lit.). *La redacció de un periòdico*. Logronyo: Asociación de la Prensa de La Rioja, 2003.

23. Vegeu, ja per al segle XVIII, *Teatre burlesc català del segle XVIII*, edició crítica de Josep Maria Sala Valldaura. Barcelona: Barcino, 2007.

24. Ettinghausen, Henry. «La Guerra dels Segadors y la prensa»

25. No era aquell també el subterfugi estilístic realista emprat per l'anònim autor del *Lazarillo de Tormes*?

26. Es va publicar per primer cop el 1906, a la Biblioteca Popular de *L'Avenç*. Vegeu Vila Medinyà, Josep Maria. Modernament, s'ha publicat, amb notes, introducció i edició de Josep M. Pons Guri, a la barcelonina Fundació Pere Coromines, el 1999. Vegeu també «Dos nous manuscrits del *Viatge a l'infern d'en Pere Porter*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, núm. 44, 2003, p. 247-250.

Com vos engañan, Josep, los periódichs no son mes que la opinió de aquell que 'ls escriu y com tots los homes politichs están cegats per la pació y com tots crehuen que las sevas ideas son las millors y las únicas que poden portar la felicitat als pobles, de ahí es que 's museguan uns ab altres y lo que es pitjor encara, que lo periodismo que hauria de ser lo medi de que 'ls homens se valguesin per ilustrar als pobles, predicar en sos escrits la moralitat y la tolerancia, amor al treball, respecte al superiors, posantloshi exemples de pobles que se han fet grans segun lo cami de las bonas costums y de altres que se han degradat y fet desgraciats per aber abrasat lo vici y seguit los impulsos de las pasions[...]. Creyeume, Josep, España no anirá bé fins qu'ls homes deixint la política que es la postema de la societat 's convencian que la pau de les nacions, lo pá de las familias y la felicitat dels homens está en lo treball [...]. *Pau, llibertat y treball.*

És l'època del conegut, i traduït a moltes llengües (fins i tot, el català o el basc) opuscle *El liberalisme és pecat*. Però això és una altra història, que ara per ara no desenvoluparem.

3. Una biblioteca digital d'obres sobre periodisme

Podria haver-hi més obres, i de fet, fora de la ficció, als segles XVII i XVIII es van produir tesis doctorals i assajos sobre periodisme; el més conegut, sens dubte, és la primera tesi doctoral sobre periodisme, *De relationibus novellis*, defensada a la Universitat de Leipzig (Alemanya) el 1690 pel metge Tobias Peucer²⁷. A més a més, es coneixen d'altres obres semblants dels mateixos anys i a la mateixa zona, on, recordem, van aparèixer els primers diaris europeus. Molts d'aquests textos van ser publicats tots plegats al recull de Karl Kurth, el 1944²⁸, i podrien ser traduïts del llatí original (n'hi ha també en alemany dialectal de l'època) per conèixer-los més bé. De fet, creiem que caldria que la comunitat acadèmica, professors, investigadors i alumnes, coneguessin aquests textos, sobre els quals caldria a més a més fer assajos interpretatius com els que va publicar, per exemple, la professora Ingrid Schulze²⁹.

D'altra banda, creiem també necessari confeccionar una biblioteca digital amb textos sobre periodisme i periodistes, de ficció o no, clàssics. Òbviament, per raons historiogràfiques i jurídiques (drets d'autor: en principi, no es poden reproduir obres d'autors vius o que hagin mort fa menys de 70 anys) ens sem-

27. Ha estat traduïda al català (revista *Periodística*, 1991, de la Societat Catalana de Periodística), al castellà (revista *Estudios del Mensaje Periodístico*, de la Universitat Complutense de Madrid, núm. 3, 1996), amb facsimil de l'edició original en llatí, i al basc (*Uztaro*, núm. 50, 2004, p. 59-75).

28. Kurth, K. (ed.). *Die ältesten Schriften für und wider die Zeitung. Die Urteile des Christophorus Besoldus (1629), Ahasver Fritsch (1676), Christian Weise (1676), und Tobias Peucer (1690) über den Gebrauch und Mißbrauch der Nachrichten*. Brünn; Manchen; Wien, 1944.

29. Schulze, Ingrid. «Sobre el placer y el peligro de la lectura». *Estudios del Mensaje Periodístico*, núm. 3, 1996, p. 91-104.

bla recomanable començar per les primeres. Les que esmentem aquí són de fàcil accés i traducció, pel fet de tractar-se sobretot d'obres escrites en llengües llatines³⁰. Caldria fer, en la nostra modesta opinió, traduccions crítiques a partir dels textos originals i sotmesos a les tècniques de l'edició filològica. En principi, es tracta d'obres que no presenten gaires complicacions ni a l'hora d'establir els textos originals, per exemple, ja que normalment se'n coneix almenys una edició de cadascuna. Una excepció, amb una diferència de deu anys, serien els *Avvisi* satírics de Croce, una de les primeres obres esmentades, precisament.

Creiem que el mitjà digital seria el més apropiat per a una feina d'aquestes característiques. Una pàgina web dedicada a presentar aquestes obres (i d'altres que es puguin anar trobant) tindria avantatges com ara: la possibilitat de renovació i d'incorporació de noves obres; espai il·limitat, del qual no es pot disposar amb edicions impreses; la possibilitat, llavors, de publicar tant el text original (en edició facsímil —imatges o, millor encara, arxius pdf— i en format text —html—) com la traducció o les traduccions; la possibilitat de fer una obra col·lectiva o en col·laboració (grups de recerca); i, finalment, la possibilitat de busca i de catalogació d'obres en una pàgina dinàmica i no estàtica, que adopti la forma d'una base de dades.

Les obres podrien classificar-se, com ja hem fet provisionalment en aquest text, de manera implícita potser, en ficció i no ficció. En les primeres, n'hi hauria d'acadèmiques (com ara, a l'època que estudiem, els segles XVII i XVIII, la tesi de Peucer) i d'assajos, principalment. En les segones, sobretot trobaríem obres en prosa i obres dialogades. Se'n trobarien molt poques, o cap, d'obres en vers, líriques o còmiques; només en coneixem una de còmica, el *Grand Théâtre des Nouvellistes*, anònim pel que sembla, publicat a Anvers el 1689, i de líriques, un llarg poema a la manera de l'*Art poétique* de Boileau, titulat *La Novellomanie*, obra d'Alexandre-Louis-Bertrand Robineau de Beaunoir, de 1737. N'hi ha també d'heroiques, com ara *Le Journaliste des ombres ou Momus aux Champs-Élysées*, de Joseph Aude, força posterior, representada el 1790 al Théâtre de la Nation de París en plena època revolucionària, com altres obres que hem examinat, l'any 1790. Obres en prosa serien tant gasetes fictícies com, més tard, ja al segle XIX, novel·les o contes. De dialogades, sobretot, hem trobat comèdies teatrals; però també n'hi ha de diàlegs curts.

Considerem així complerta tant la nostra primera feina: fer una primera relació d'obres de ficció dels dos primers segles d'història del periodisme i apuntar l'existència també d'obres de no ficció de la mateixa època; com el nostre primer objectiu: cridar l'atenció sobre la necessitat i la possibilitat d'anar fent una biblioteca digital crítica d'obres sobre periodisme.

30. En anglès, hi ha obres de no ficció sobre els primers periodistes, la majoria de to crític o satíric, que s'esmenten en la bibliografia de la introducció de Díaz Noci a les obres de Ben Jonson.

4. Bibliografia

Obres esmentades

- Anti-gazette et nouvelles arrivées en l'année présente par tous les royaumes et provinces de l'Europe.* París, 1648.
- Ardène, Éspirit-Jean de Rome d'. *Le nouvelliste*, 1744 (publicada en *Oeuvres posthumes de Monseigneur d'Ardène*. Marsella: J. Mossy, 1767).
- Aude, Joseph. *Journaliste des ombres ou Momus aux Champs-Élysées*. 1790.
- Bergerac, Cyrano de. *Le gazetier des-intéressé*. París, 1652.
- Bon Montagne, Pierre. *Les Nouvellistes, comédie en un acte et en vers*, 1780.
- Boursault, Edme. *La Comédie sans titre ou Le Mercure Galant*, 1683 (publicada en *Théâtre de feu Monsieur Boursault*. París: La Compagnie des Librairies, 1746).
- Bretón de los Herreros, Manuel. *La redacción de un periódico*. 1836.
- Burman, Pieter. *Le Gazettier menteur, ou Mr Le Clerc convaincu de mensonge et de calomnie*, 1710.
- Cailhava de L'Estandoux, Jean-François. *Les Journalistes anglois, comédie en 3 actes et en prose*, 1782.
- Camp d'Orgas, Pierre du. *Nouvellistes du temps*, 1690.
- Carmañola, Candidito. *Los periodistas en camisa*. Madrid: Imprenta de Manuel G. Hernández, 1871.
- Chazet, René-Alissan de; Jean-Baptiste Mardelle; Louis-Emanuel-Félicité-Charles Mercier-Dupaty. *Arlequin journaliste: comédie en un acte, en prose, mêlée de vaudevilles*. 1793.
- Dancourt, M. *La gazette*, 1693.
- Dancourt, M. *Les Nouvellistes de Lille*, 1683.
- Español que desitja lo bé de la patria, Un. *Lo periodismo. La llum del poble. Conversa segona entre D. Antón y Jusep*. Reus: se ven en casa Joan Baptista Vidal, [ca. 1870].
- Fatouville, d'Anne Madouit. *Arlequin Mercure Galant*. 1681.
- Freytag, Gustav. *Journalistes, comédie en 4 actes, traduction française*, 1898.
- Gazette burlesque de la cour, de l'année 1655*. París, 1655.
- Gazette infernale ou Nouvelles extraordinaires venant du royaume de Pluton. Au bord du Stix*. París, 1691.
- Gléon, Marquès de. *Le nouvelliste provincial*. 1787.
- Gomes de Vasconcellos, Gènevieve. *Le Galant Nouvelliste*. 1693.
- Grand Théâtre des Nouvellistes*. 1689.
- Gresset, Jean-Baptiste-Louis. *Les parvenus ou les nouvellistes*. 1748.
- Guillemay du Chesnay, Claude-Ferdinand Rosidor. *Les valets de chambre nouvellistes*, 1701 (edició moderna de Mohamed Samy Djelassi, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1988).
- Hauteroche. *Les nouvellistes*. París, 1678.
- Huvier-Desfontenelles, P. M. F. *Intrigues sur les nouvellistes*. 1789.
- Jonson, Ben. *News from the new World discover'd in the Moone*, 1620; *The staple of news*, 1626. (N'hi ha traducció castellana d'ambdues: *El comercio de noticias*. Traducció, introducció y notas de Javier Díaz Noci. Bilbao: Universidad del País Vasco, 2000).
- La Gazette burlesque, envoyée au gazetier de Paris*. París, 1649.
- La Gazette du temps en vers burlesques*. París, 1652.

- Le nouvelliste dupé*. 1732.
Le nouvelliste muet. 1742.
Le nouvelliste. 1734.
 Le Riche. *La Gazette d'Hollande*, 1692.
Les Deux journalistes ou Erreur n'est pas comptée. 1799.
Les journalistes. 1796.
Les nouvellistes. 1757.
Les nouvellistes. Proverbe en un acte en verse et en prose, 1775.
Les nouvellistes du Luxembourg, nouvelle comique, augmentée d'une épître dédicatoire au régiment de la calote, 1728.
Les nouvellistes du Pantin ou le Retour inattendu. 1799.
Les nouvellistes, ou le Barbier de Londres. 1786.
 Lombard de Langres, Vincent. *Le Journaliste ou L'Ami des moeurs*. 1797.
 Loret. *Gazette du temps en vers burlesques*. Paris, 1652.
Néophile ou le Novelliste. 1740.
Nouveau règlemente générale pour les nouvellistes. 1693.
 Osorio Gallardo, Carlos y Ángel. *Manual del perfecto periodista*. Madrid: La España Editorial, 1891.
 Ravrio, Antoine A.; François Denis Domilier de Thésigny. *Arlequin journaliste*. 1797.
 Sacy, Michel-Louis de. *Les nouvellistes. Proverbe en un acte en prose*. 1775. *Les Antoine Piis, Pierre Augustin de. Nouvellistes*. 1776.
 Schnitzler, Arthur. *Les journalistes*, 1917.
 Sedaine, M. *Les journalistes*. 1781.
Viatge a l'infern d'en Pere Porter. (Edició moderna: notes, introducció i edició de Josep M. Pons Guri. Barcelona: Fundació Pere Coromines, 1999).

Referències

- CHARTIER, Roger. *Inscribir y borrar. Cultura escrita y literatura (siglos XI-XVIII)*. Buenos Aires: Katz, 2006.
- CHILLÓN, Lluís Albert. *Literatura i periodisme: literatura periodística i periodisme literari en el temps de la post-ficció*. Barcelona: Universitat Autònoma, 1993.
- COLLINET, Jean-Pierre. «D'Ardène et sa comédie du Nouvelliste». *La vie théâtrale dans les provinces du Midi. Actes du 1er Colloque de Grasse*, 1976. Tübingen-París, 1980, p. 181-200.
- DARNTON, Robert. *Edición y subversión: literatura clandestina en el Antiguo Régimen*. Madrid: Turner, 2003.
- DARNTON, Robert. *La gran matança dels gats i altres episodis de la història cultural francesa*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València, 2006.
- ETTINGHAUSEN, Henry. «La Guerra dels Segadors y la premsa». A: Actas del X Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas, Barcelona 21-26 de agost de 1989, p. 915-920.
- FUNCK-BERTRANO, Frantz (amb la col·laboració de M. Paul d'Estrée). *Les nouvellistes*. París: Hachette, 1905.
- GUILLAMET, Jaume. *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics, 1641-1833*. Barcelona: Arxiu Municipal, 2003.
- GUILLAMET, Jaume. *Història del periodisme: notícies, periodistes i mitjans de comunicació*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2003.

- INFELISE, Mario. *Prima dei giornali. Alle origini della pubblica informazione*. Venècia: Laterza, 2005.
- KURTH, K. (ed.). *Die ältesten Schriften für und wider die Zeitung. Die Urteile des Christophorus Besoldus (1629), Ahasver Fritsch (1676), Christian Weise (1676), und Tobias Peucer (1690) über den Gebrauch und Mißbrauch der Nachrichten*. Brünn; Manchen; Wien, 1944.
- MOUREAU, François. «Journaux et journalistes dans la comédie française des 17e et 18e siècles». Bots, Hans (ed.). *La diffusion et la lecture des journaux de langue française sous l'Ancien Régime*. Amsterdam: APA, 1988, p. 153-166.
- Publicaciones periódicas y relaciones de noticias de los siglos XVI a XVIII*. Madrid: Hemeroteca Municipal de Madrid, 2000.
- RÉTAT, Pierre (dir.). *La Gazette d'Amsterdam. Miroir de l'Europe au XVIIIe siècle*. Oxford: Voltaire Foundation, 2001.
- RODRÍGUEZ MARTÍNEZ, Ruth. «Realidad y ficción periodística en la obra *Bel Ami* de Guy de Maupassant». *Anàlisi*, 33, 2006, p. 171-179; Rodríguez Martínez, Ruth. «Maupassant, un reportero con ambiciones literarias». *Zer*, 21, 2006, p. 63-74.
- SCHULZE, Ingrid. «Sobre el placer y el peligro de la lectura». *Estudios del Mensaje Periodístico*, núm. 3, 1996, p. 91-104.

Javier Díaz Noci (Vitòria, 1964) és professor titular de Periodisme. Durant molts anys s'ha encarregat d'impartir assignatures de redacció periodística. Ha estat professor visitant, entre d'altres, de les universitats d'Oxford (Regne Unit) i Federal de Bahia (Brasil), on va traduir dues obres literàries sobre periodistes: la primera coneguda, *The Staple of news (El comerç de notícies)* i *Recordações do escrivoão Isaias Caminha*.
